

1. vydání

1981

Učebnice PRAHA - západ

HUDEBNÍ NAUKA

pro 7. ročník ZUŠ

Název:	Hudební nauka pro 7. ročník ZUŠ
Sestavil:	Jaroslav Dvorský
Posoudila:	Zdeňka Potyšová
Schválilo:	MěPs v Ostravě, 1991
Vydal:	JUPOS, 1991

ZÁŘÍ

Opakování, zkoušení, písemka

1. Intervaly základní a odvozené, čisté, velké, malé, zmenšené, zvětšené
2. Akordy s obraty v dur i moll - harmonické, T - S - D - D⁷ - D⁹ - VII⁷
3. Kytarové značky a doprovod podle nich
4. Transpozice i s kytarovými značkami
5. Hudební romantismus

Upozornění

Průběh vyučování v 7. ročníku bude poněkud jiný, než v ročnících předchozích. Na konci roku nebudete zkoušeni tak, jak jste byli dosud. To se na takovém večírku sejdou učitelé, které máte rádi, vaši rodiče a přátelé, a vy se postavíte na pódium a budete hrát a vyprávět o tom, co máte rádi. Současně o tom odevdáte písemnou práci, opatřenou obrázky a notami. Téma si vyberete sami. Může to být skladatel s životem a dílem, nebo jenom jedna tuze zajímavá skladba, nebo váš oblíbený nástroj.

Může to být Beethoven, nebo Ježek, Janáček nebo Beatles, historie klavíru nebo violoncella.

A aby to dobře dopadlo, budete si o tom jednou měsíčně vyprávět se svým učitelem hudební nauky, který vám leccos poradí. Samozřejmě, že váš učitel hlavního oboru k tomu také něco řekne.

Tož, ať je na konci roku sláva!

(Pololetní zkoušky budou jako dříve.)

ŘÍJEN

Rozdělení umění

Podle prostředků, kterými se umělec vyjadřuje, dělí se umění do tří skupin:

1. Výtvarné - malířství, sochařství, architektura
2. Slovesné - písemnictví čili literatura
3. Hudební
Syntetické - spojující několik nebo všechny druhy umění (opera, film)

Rozdělení hudby

- vokální - instrumentální - vokálně-instrumentální
- duchovní - světská
- orchestrální - komorní - sólová
- lyrická - dramatická
- užitková: pochodová, taneční, relaxační

Obory hudební vědy

1. Všeobecná nauka o hudbě ("ode všeho trochu")
2. Akustika - nauka o tvoření a šíření zvuku, slouží nástrojářům a stavitelům sálů. Novým oborem je elektroakustika.
3. Harmonie - nauka o tvoření a spojování akordů
(*vertikální pohled na hudbu*)
4. Kontrapunkt - polyfonie - nauka o samostatném vedení hlasů
v polyfonním předivu (*horizontální pohled na hudbu*)
5. Hudební formy - nauka, která třídí různé hudební útvary do vývojem
ustálených forem
6. O hudebních nástrojích - pojednává o historii, vývoji a stavbě nástrojů
7. Instrumentace - pojednává o možnostech jednotlivých nástrojů a jejich
využití v orchestru
8. O hudební skladbě

9. Dějiny hudby
10. O hudební písmu
11. Hudební estetika - pojednává o hudebním krásnu
12. Hudební pedagogika - nauka o tom, jak hudebě učit
13. Hudební psychologie - pojednává o tom, jak na nás různá hudba různě působí

Hudební sluch

Vysvětleme si mechanismus slyšení:

Vnější ucho - vnitřní ucho - sluchový nerv - mozek.

Špatný hudební sluch - dobrý hudební sluch - výborný hudební sluch.

Sluch relativní: od daného tónu odvodíme kterýkoliv jiný.

Sluch absolutní: jsme schopni určit nebo intonovat kterýkoliv tón bez pomoci jiných tónů.

Má někdo ve třídě nebo ve škole absolutní sluch? Vyzkoušejme si jej.

Ladění čisté - přirozené

Hrají v něm nástroje smyčcové. Tón cis a des jsou pro houslisty dva různé tóny. Cis je poněkud nižší než des. Všimněte si, že houslista na ně hmatá vždy poněkud jinak. A tak je to se všemi enharmonickými tóny. Tomuto ladění se říká čisté nebo přirozené. Proto nám asi smyčcový orchestr nebo kvartet zní tak krásně, čistě.

Ladění temperované - smíšené

Enharmonické tóny tu zní stejné. Viz klávesnice. U klávesových nástrojů by bylo příliš složité, kdybychom měli pro cis a des dvě různé klávesy. S tím si lámali hlavu hudebníci celého středověku. Stará cembala nebo varhany měly sice černé klávesy pro enharmonické tóny, ale hudebníci nedovedli

vymyslet uspokojivé ladění. To znamenalo, že bylo možno přijatelně hrát jen do dvou či tří # a b. Ve vyšších tóninách s větším předznamenáním to už ladilo velmi špatně.

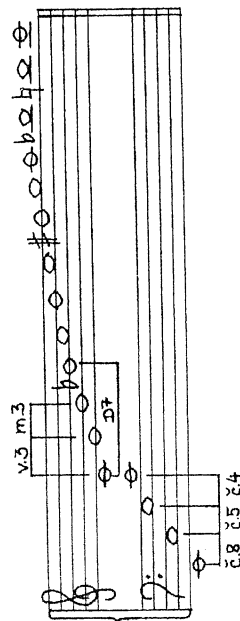
Teprve Johan Sebastian Bach se svým přítelem Gottfriedem Silbermannem vypočítali a sestrojili *dobře temperovaný klavír* s možností hry do 7 # a 7 b. To otevřelo hudebníkům netušené možnosti. Na důkaz toho napsal J. S. Bach klavírní sbírku preludií a fug ve všech tóninách *dur* i *moll* do 7 # a 7 b a nazval ji *Das Wohl temperierte Klavier (Dobře temperovaný klavír)*. Klavíristé ji z vděčnosti nazvali *Starý zákon klavírní hry*.

Požádejte paní učitelku, ať vám pozve do třídy ladiče klavíru, který vám vysvětlí a ukáže ladění klavíru. Jistě vám řekne i něco o Pythagorejském *kómma*.

LISTOPAD

Alikvotní tóny

Ke každému tónu, který zahrajeme nebo zazpíváme, zazní celá řada tónů vyšších, které si však našim sluchem neuvědomujeme. Čím je těch tónů více, tím je základní tón krásnější, a naopak. Alikvotních (částkových, svrchních) tónů může být maximálně 16.

Přesvědčíme se, že alikvotní tóny skutečně existují. Stiskneme u klavíru bezhlučně klávesu velké C a uderíme prudce a krátce kontra C. Velké C nám bude krásně znít. Dále stiskneme bezhlučně velké G a uderíme krátce velké C. Bude znít velké G. Tak můžeme pokračovat dále.

Všimněme si, že na začátku řady máme durový kvintakord, pak D⁷ a zmenšený kvintakord. Alikvotní tóny jsou věda, která má něco společného s harmonií.

O alikvotní tóny mají zájem stavitelé nástrojů. Čím více jich do nástroje "dostanou", tím krásnější tóny může nástroj zahrát.

Ale aby to nebyla jen suchá věda. Dechaři - trumpetisté zahrají bez použití klapek celou řadu alikvotních tónů. Zobcová flétna při prudkém fouknutí "přepískne" horní oktavu. A hráči na smyčcové nástroje vědí, co jsou to *flažolety*. To všechno jsou alikvotní tóny.

Homofonie

Vyniká-li ve skladbě jen jeden hlas samostatně a ostatní hlasy k němu tvoří akordický doprovod, označujeme takové skladby jako *homofonní* (*homonické*).

Polyfonie

V polyfonních skladbách pracuje skladatel se dvěma nebo i více samostatnými melodiemi současně. Tyto melodie se během skladby podle přírodních pravidel umně prolétají. Říká se tomu *kontrapunkt*; je mnohem složitější než harmonie. Jen si zkuste zahrát některou Bachovu dvou nebo trojhlasou *Invenčí*.

Kontrapunktické formy

Imitace

znamená napodobení. Je to opakování motivu v jiném hlase. První hlas přinese motiv - model, a ostatní hlasy jej opakují doslovně nebo pozměně, zatímco se model rozvíjí melodicky dále.

Kánon

je v podstatě *imitací*, ve které se do dalších hlasů přenáší vše, co bylo uvedeno v hlase prvním. Jako kánon se často zpívají lidové písně (*Bejvala, Dú, Valaši, dú*). Kánon může být 2, 3, 4 nebo i vícehlasý (například středověký *Letní kánon* je sedmihlasý).

Zazpívejme si tento středověký kánon:

Dona nobis pacem

①

②

③

Fuga

Když jsme o sonátě tvrdili, že je to vrcholný útvar zpracováváný monofonně, o útvaru *fuga* můžeme říci, že je vrcholným útvarem polyfonním. Fuga je psána pro 2, 3 nebo i větší počet hlasů. Fuga má tři části:

1. Expositi
2. Provedení
3. Těsnu

Expozice uvádí hlavní téma v sólovém hlase, pak totéž téma přejímá hlas druhý, zatímco první hlas pokračuje kontrapunkticky dále. Stejně si počínají i hlasy další.

V provedení se téma rozmanitým způsobem zpracovává dále, moduluje se do různých tónin (podobně jako v provedení v sonátě).

Těsna je třetí část fugy. Nastupují tu další témata v těsných imitacích, t. j. dříve, než předcházející hlas téma dokončil.

Poslech: J. S. Bach: *Tocata a fuga d-moll*
(pouze druhá část - fuga)

Kontrapunktické slohy

Vokální sloh renesanční

Poslech: G. B. Palestrina: *Misa Papae Marcelli*

Vokální sloh barokní

Poslech: J. S. Bach: *Alleluja*

Instrumentální sloh barokní

Poslech: J. S. Bach: *Braniborský koncert č. 3*

Stará taneční suita

Je to řada tanečních skladeb, které kdysi skutečně sloužily k tanci. Byly to tance řadové. Každý následující tanec se od předchozího liší taktem a tempem. Všechny tance byly zpracovány důstředně polyfonně a celá suita

měla stejnou tóninu. Stará taneční suita mívala často i jiné názvy, například *partita*, *sonáta*, *sinfonia*.

Předchůdce staré taneční suity byla taneční forma: pomalá pavana - rychlá gagliarda - a opět pomalá pavana. Známé je také schema rondo - saltarello - rondo.

Jednotlivé tance měly dvoudílnou písňovou formu. Suita začínala obvykle *preludiem*, které celou taneční řadu zahajovalo.

Rozdílné složení tanců měly suity německé, francouzské, anglické či italské.

Nejčastěji se v nich vyskytovaly tyto tance:

Allemande [almand] - sudého taktu a mírného tempa

Courante [kurant] - lichého taktu a rychlého tempa

Sarabanda [sarabanda] - lichého taktu a pomalého, vznešeného tempa

Gigue [žig] - tříosminového taktu a velmi rychlého tempa

Gavota [gavota] - čtyřčtvrtový s předtaktím dvou čtvrtí

Další tance: menuet, madelen, burle ...

Poslech: J. S. Bach: *Francouzská suita č. 1*

Moderní suita

nemá s tou starou nic společného. Například V. Novák: *Slovácká suita* (část *V kostele*, *Mezi dětmi*, *Zamilovaní*, *U muziky*, *V noci*)

Poslech: V. Novák: *Slovácká suita* (celá)

Úvod do harmonie

Harmonie je nauka o tvoření a spojování akordů. Její možnosti jsou stejné jako u počítáče - neomezené. My si v úvodu do této nauky všimneme jen

přísného spojování hlavních kvintakordů (T-S-D⁷-T). Může se nám to někdy hodit, až budeme mít vlastní kapelu nebo sbor.

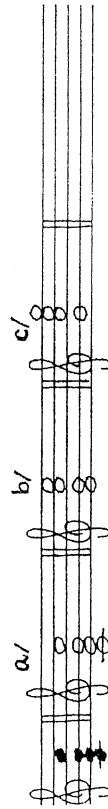
Akordy můžeme spojovat volně nebo přísně. Při volném spojení mohou postupovat jednotlivé hlasy skokem, t.j. ve větších intervalech, a to dává veliké možnosti k chybování. Při přísném spojení postupují hlasy jen po sekundách - krokem, a možnosti chybování tu téměř nejsou.

Při spojování akordů upravujeme kvintakordy do čtyřhlasu. Kterýkoliv tón (kromě citlivého) zdvojíme. Pěkné je, když některé hlasy postupují proti-pohybem. Jednotlivé hlasy harmonické kadence nazýváme stejně jako ve smíšeném sboru - soprán S, alt A, tenor T, bas B.

Při spojování akordů se zásadně vyhýbáme těmto chybám:

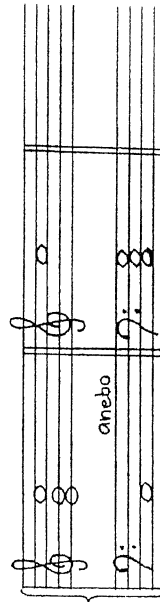
1. Nezdvoujeme citlivý tón
2. Hlasy nesmí postupovat v souběžných čistých kvintách a oktávách

Úzká harmonie:

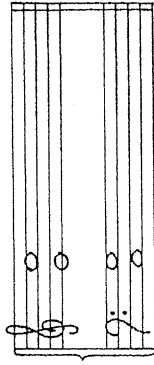
- a) oktávová poloha - v sopráně je oktáva
- b) terciová poloha - v sopráně je tercie
- c) kvintová poloha - v sopráně je kvinta

Rozšířená harmonie:

- a) horní hlasy jsou těsné, bas odskočil o více než oktávu
- b) spodní hlasy jsou těsné, horní hlas odskočil o více než oktávu

Široká harmonie:

- mezi jednotlivé hlasy by se ještě jeden vešel

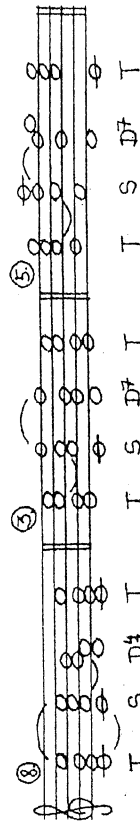
Při spojování dbáme o to, abychom zadrželi společný tón, ostatní hlasy postupují po sekundách nahoru či dolů (ale tak, aby nevznikaly souběžné oktávy či kvinty). Bas může skákat i o větší interval než je sekunda.

D⁷ rozvádíme podle známých čtyř pravidel:

1. společný tón zadržíme
2. tercie stoupá
3. dominantní septima klesá
4. zbývající tón jde nejkratší cestou do některého tónu toniky

Harmonická kadence

Úzká:

- obdobně v moll - harmonické (pouze zvýšíme 7. stupeň).
Zkuste mollovou kadenci ukončit durovou tonikou.

Rozšířená:

T S D $\sharp$ T T S D $\sharp$ T T S D $\sharp$ T

Široká:

T S D $\sharp$ T T S D $\sharp$ T T S D $\sharp$ T

Jak se dá vytvořit jednoduchá a pěkná hudební věta:

Slunce jde ven, z tě hory ven, z tě hor ven.

T T S S D $\sharp$ D $\sharp$ T T

Půjde-li nám to dobře, můžeme použít i akordy na vedlejších stupních, ale musíme zachovat pravidla přísného spojování.

LEDEN

Opakování, zkoušení, písemka

1. Rozdělení umění
2. Rozdělení hudby
3. Obory hudební vědy
4. Hudební slyšení
5. Ladění čisté a temperované
6. Alikvotní tóny
7. Homofonie
8. Polyfonie
9. Kontrapunktické formy (*imitace, kánon, fuga*)
10. Kontrapunktické slohy
11. Stará taneční suita
12. Úvod do harmonie

Opět jedno upozornění:

V jakém stavu je vaše absolventská práce? Už jste ji předvedli vašim rodičům nebo na Základní škole? Čiňte se, aby na vás v hudební škole zůstala pěkná vzpomínka.

Ve druhém pololetí se budeme zabývat přehledem toho nejkrásnějšího, co nám hudební Mistři zanechali.

ÚNOR - BŘEZEN

Přehled uměleckých slohů

Každá stylová epocha nastupuje vždy poté, kdy předchozí už ztrácí opodstatnění. Dalo by se říci, že každá nová epocha je reakcí na epochu předchozí. Na území našeho státu a ve střední Evropě začínají historické epochy příchodem křesťanství a začátky písmá.

Sloh románský

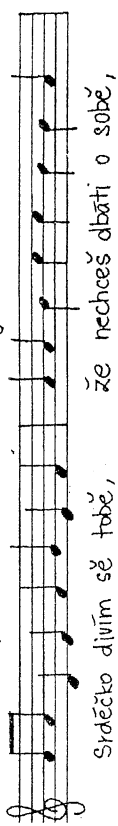
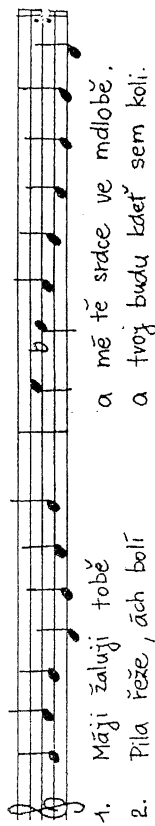
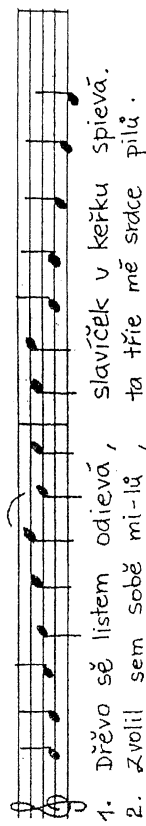
cca 850 n.l. Příchod věrozvěstů *Cyrila a Metoděje* z Byzance. Křest Bořivojův. Dřevěná hradiště s palisádami, kamenné rotundy, basilika sv. Jiří na Pražském hradě. V hudbě primitivní jednohlasý zpěv malého rozsahu.

Poslech: *Hospodine, pomiluj ny*
chorál *Svatý Václave*

Sloh gotický

11. až 13. století. Povznesení mysli k Bohu. Jednostranný zájem o duši, zanedbávání těla (hygiena). Kamenné hrady (Karlštejn), vznik opevněných středověkých měst (například Praha za *Karla IV.*), gotické katedrály, lomený oblouk, křížová klenba, kamenné fioly. Stavitel *Petr Parléř* - chrám sv. Víta v Praze a chrám sv. Barbory v Kutné Hoře. Deskové malířství (*Mistr vyšebrodský*). *Gregoriánský chorál*, zprvu jednohlas v t. zv. *církevních tóních*, později skromný dvou a trojhlas.

Společný zpěv: *Dřevo se listem odievá*

Poslech: gramofonová deska *Gregoriánský chorál*
gramofonová deska *Nejstarší hudební období*

Gotický instrumentář: fiduly, zobcové flétny, loutna, bubínek. Nejvíce se však uplatňoval zpěv.

Sloh renesanční

Renaissance = znovuzrození, radost ze života. Náboženská reformace (Hus, Luther, Wiclef, ...). Zájem o věci pozemské. Antické vykopávky, znovuoobjevena krásá lidského těla. Rozvoj vědy, řemesel, zámořské objevy. Kolébkou renesance je Florencie (*Michelangelo Buonarroti, Leonardo da Vinci, Vincenzo Galilei*).

Rozvoj vícehlasu (až 36hlasé skladby) na úkor srozumitelnosti textu. Notové zápisy v pěti C-klíčích. Notové zápisy (partitury) nepředepisovaly nástrojové obsazení, hrálo a zpívalo vše, co bylo zrovna po ruce. Gotický instrumentář se rozšiřuje o rozsáhlé rodiny nástrojů (9 druhů zobcových fléten, jazyčkové dřevěné nástroje, rodina viol, atd.).

G. G. Gastoldi

A lieta vita

[illegible]

ki dāžo ir bra-ma se di ko ra-ma do-ne-tal ko-re.
srdce se soužī po lāsce tou-žī, chutli ve vhodnou chutli

Handwritten musical score for a song. The lyrics are: "un tul si - no - re. Fa la la la (la) la la (la) la. amor - mu služi." The score is written on a grand staff with treble and bass clefs. The melody is in G major, with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked "Allegretto". The lyrics are written below the notes, with some words in parentheses. The score is handwritten and appears to be a personal or working draft.

Poslech: gramofonová deska *Renaissance*

Strana 16

Baroko

Začátek 17. století. Protireformace. Znovuobrácení mysli k Bohu a potírání věcí světských. V Čechách období "temna"; páter Koníáš pálí knihy.

Barokní velkolepost ukazovala, jak je člověk před tváří církve nepatrný. Stavby obrovských rozměrů, chrám sv. Mikuláše na Malé Straně a celá tato čtvrť vystavěná rodinou stavitelů *Diensthof*erů.

Rozvoj opery a velkých vokálně-instrumentálních forem. Ustálení stupnic dur a moll, klíče G a F, houslový a basový.

Hudební struktura částečně *homofonní* (harmonická), částečně *polyfonní* (kontrapunktická). Nejsložitější hudební formou té doby je *fuga*.

Jako protipól velkých mistrů baroka německého (*Bach, Händel*) a italského (*Corelli, Vivaldi*) existovalo také "české lidové baroko", hudba líbezná, malíci lidské rozměry.

Její hlavním představitelem byl Jiřího Hradecký muzikant Adam

Michna z Otradovic (1600 - 1676), písač muziku pro "sprostné kantory v neisprostnějších městech".

významní byli také **Pavel Josef Vejvanovský** (+ 1693) a **Bohuslav Matěj Černošský** (1683 - 1742), zvaný také "il padre Boemo" nebo také "český Bach".

Adam Michna z Otradovic

Chtíc aby spal

Strana 17

B - F B F B G F v B F B
stebeť so-bě dě-lám kyt-ku; jež nezhy - ne

2. Ó fialo, ó lilium, ó růže má!
Nýnej, vonné konvalium, zahrádka má!
Ó loutno má, ó labuť má, můj slavičku,
nynej, líbezná harfo má, cymbálíčku!

Poslech: A. M. z Otradovic: *Loutna česká*
P. J. Vejvanovský: *Sonáta pro trubku a smýčce*
B. M. Černohorský: *Regina Coeli*
gramofonová deska "Baroko"

Vídeňský hudební klasicismus

Byl reakcí na příliš složitou a učenou hudbu baroka. Doba tehdejšího racionalismu vyžadovala přehledné členění hudební formy, sonátu a symfonii, průzračnou harmonii T-S-D, přehledné formální členění (nejčastěji A-B-A). Rozvoj instrumentální sonáty, symfonie, smyčcového kvarteta.

Haydn složil 104, Mozart 44 a Beethoven 9 symfonií.

Inspirátory vídeňských klasiků byli skladatelé t. zv. **české hudební emigrace**, kteří působili po celé Evropě (Stamicové, Bendové, Mysliveček, Koželuh, Brixí, Jiřovec, Kramář - Krommer, Vranický, Vaňha, Voříšek, ...).

J. Haydn S úderem kotlů, 2. věta

Andante

Poslech: gramofonová deska "Vídeňský hudební klasicismus"

Hudební romantismus

Je to umělecký směr 19. století. Charakteristické znaky: citovost, snivost, pohádky, fantazie. Odvrací se od klasičky dokonalých forem sonáty a symfonie k formám malým (písně a taneční). Vzniká nová forma - *symfonická báseň* a nebyvale se rozvíjí *opera* (historické, pohádkové i hrůzostrašné náměty).

Tento styl je při velkém množství umělců názorově velmi rozdílný a pestrý. Ač z počátku přísné formy popírá, později se k nim v novoromantismu opět vrací.

S romantismem je spojeno naše národní obrození.

Skladatelé hudebního romantismu: C. M. von Weber, Fr. Schubert, R. Schumann, Fr. Liszt, N. Paganini, F. Chopin, R. Wagner, G. Verdi, J. Brahms, členové ruské "mocné hrstky", ale také naši J. V. Tomášek, Fr. Škroup, B. Smetana, A. Dvořák, Z. Fibich.

Fr. Schubert

Jít vandrem

Mírně rychle

van-drem, to-má mly-nář rád, jít van-drem!
 vel-ke ře-ky u-či-lý, ó ře-ky!

van-drem to-má mly-nář rád, jít van-drem!
 vel-ke ře-ky u-či-lý, ó ře-ky!

Spa-tný by to mly-nář byl, kdo ni-kdy a-ni
 nocí proud jich ply-ne v-dál, jak sám by stá-le

ne-zkusil jít van-drem, jít van-drem, jít
 van-droval, ó ře-ky, ře-ky!

van-drem, jít van-drem!
 ře-ky, ře-ky!

1. Jít

2. Nás...

- Nás velké řeky učily, ó řeky!
 Dnem nocí proud jich plyne v dál,
 jak sám by stále vandroval,
 ó řeky!
- Též kola příklad dala nám, ó kola!
 Ta raději než v klidu stát
 chtějí točit se a vandrovat,
 ó kola!

Strana 20

- I kámen, až tak těžký je, ó kámen,
 tam valí se, kam teče proud,
 jak chtěl by snad ho předstihnout,
 ó kámen!

- Jít vandrem, to je radost má, jít vandrem!
 Dál, pane otče s pařmámou,
 mne nechte jít, kam mraky jdou,
 jít vandrem!

Poslechi:
 B. Smetana: *Pochod studentských legii*
 F. Liszt: symfonická báseň *Preludia*
 gramofonová deska "Hudební romantismus"

Impresionismus

Vznikl na sklonku 19. století ve Francii. Byl původně inspirován skupinou malířů - t. zv. *impresionistů*. Prohlédněte si pozorově Monetův obraz zvaný *La Impression* a současně si poslechněte některé Debussyho *Preludium*. Ihned pochopíte souvislost. Je to lákavá hra světél a stínů, nevnímáme tvary věcí, ale jen prchavé dojmy. Tento kouzelný umělecký směr trval jen krátce, měl pouze několik hudebních představitelů, ale stal se neodmyslitelnou částí evropské kultury.

Claude Debussy (1862 - 1918)

klavírní cyklus *Preludia*, orchestrální skladby *Moře*, *Faunovo odpoledne*, opera *Pelleas a Melisanda*.

Maurice Ravel (1875 - 1937)

klavírní skladby *Kašpar noci*, *Zrcadla*, *Vodotrysky*, orchestrální *Bohero*, opery *Dítě a kouzla*, *Matka husa*.

Manuel de Falla (1876 - 1946)

množství klavírních a kytarových skladeb, orchestrální *Noci ve španělských zahradách*, balety *Čarodějná láska*, *Třírohý klobouk*.

Strana 21

Ottorino Respighi (1879 - 1936)

symfonické básně *Římské fontány*, *Římské pinie*, *Římské slavnosti*.

Poslech:

C. Debussy: výběr klavírních *Preludií*, *Faunovo odpoledne*

M. Ravel: *Bolero*

M. de Falla: *Noci ve španělských zahradách*

Expresionismus

Kratičký hudební směr evropské avantgardy ze začátku 20. století. Zapojil všechny umělecké prostředky k dosažení výrazu - exprese. Jeho hlavním představitelem byl **Arnold Schönberg** (1874 - 1951).

Poslech:

A. Schönberg: sextet *Zjasněná noc*

Současnost - moderna

Jak nazvat všechny ty úspěšné, ale i neúspěšné pokusy o nalezení moderního hudebního výrazu? Hudba *čtvrťtonová*, *seriální*, *dodekafonická*, *aleatorická*, *elektrofonická* a mnohé další.

Nazaměňujeme však pojmy, často se říká *moderní hudba* hudbě *populární*.

Populární hudba je hudba *módní*, a to je podstatný rozdíl. Móda je to, co trvá jen krátce, co časem pomíjí. Z populární hudby zůstávají jen některé "evergreeny".

Někteří naši pozoruhodní moderní skladatelé:

Svatopluk Havelka: symfonie *Chvála světa*

Miroslav Klega: klavírní *Zbojnické nápady*

Luboš Sluka: *Klavírní Hrátky, Hry a sny*

Petr Eben: *Okna* (pro trubku a varhany)

Ilija Hurník: *Klavírní Džezík*

a mnozí další

Poslech:

M. Klega: *Zbojnické nápady*

P. Eben: *Okna*

Zvláštní kategorií tvoří skladatelé ovlivnění hudbou amerických černochoů - jazzem.

Na prvním místě to je **Jaroslav Ježek** se svými písničkami pro dvojici Voskovec + Werich nebo klavírním *Bugatti-stepem*.

Americký **George Gershwin** byl také poznamenán jazzem na celý život - napsal množství nezapomenutelných písní, orchestrální skladby *Američan v Paříži* a *Rapsodie v modrém*, operu *Porgy a Bess*.

Další skladatelé byli ovlivnění jazzem jen přechodně - B. Martinů, E. F. Burian a další.

Poslech:

J. Ježek: výběr písní pro V + W, *Bugatti-step*

G. Gershwin: *Rapsodie v modrém*

B. Britten: *Simple Symphony*

A. Šnitke: *Koncert pro cembalo a orchestr*

Moderní skladatele jsme probrali v rychlosti, opomněli jsme mnohé významné umělce. Vzpomínejte sami: **Leoš Janáček**, který zemřel v roce 1928, je tak moderní, že jej dosud nemohou někteří posluchači pochopit. Poslechněte si ještě jeho *Říkadla* a smyčcový kvartet *Listy důvěrné*.

Je-li na škole mladý skladatel, poslechněte si i jeho kompozice.

DUBEN

Johann Sebastian Bach (1675 - 1750)

Narodil se 21. března 1675 v Eisenachu. V devíti letech zcela osiřel. Ujal se jej starší bratr Kryštof, s jehož pomocí ukončil středoškolská studia. Působil pak jako varhaník v Arnstadtu a v Mühlhausenu. Pak přestěhoval do výmaru, kde se stal dvorním varhaníkem a skladatelem. V roce 1723 přijal místo kantora na škole při chrámu sv. Tomáše v Lipsku, kde působil až do své smrti. Zemřel úplně slepý 28. července 1850. Prožil nesmírně plodný a práci naplněný život. Svoji genialitu si vůbec neuvědomoval. Když byl chválen, říkal: "Každý, kdo bude pracovat jako já, dosáhne téhož".

L. van Beethoven o něm po letech řekl: "Nicht Bach, Meer sollte er heissen!".

Český hudební historik Gracián Čarnušák napsal o Bachovi toto: "Bach je nejmohutnějším zjevem v celých dějinných hudby. Ve všech hudebních oborech, do nichž zasáhl, zanechal díla mimořádných a trvalých hodnot ... Celý dřívější vývoj shrnul s pravou německou důkladností ... Čistá hudba mu byla obsahem a smyslem celého duševního života."

Dílo:

Mše h-moll, Oratorium Vánoční, Velikonoční a Svatodušní, Pašije Matoušovy a Janovy, 5 ročníků Kantát

Varhanní: Preludia a fugy, koncerty, sonáty

Klavírní: Dvou a tříhlasé invence, Malá preludia a fugy, Suity Anglické, Francouzské a Německé, koncerty, Temperovaný klavír, Goldbergovy variace

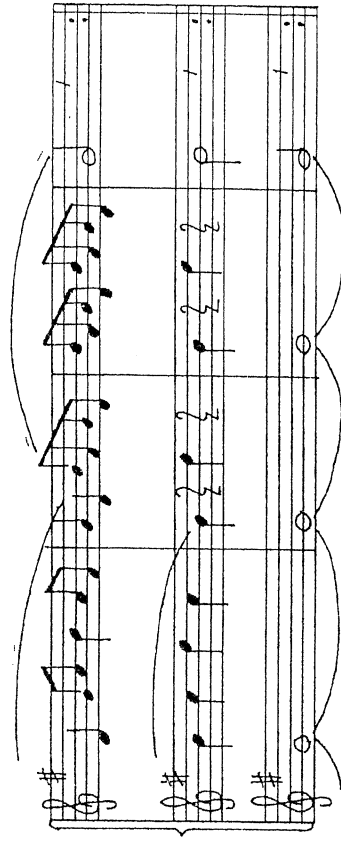
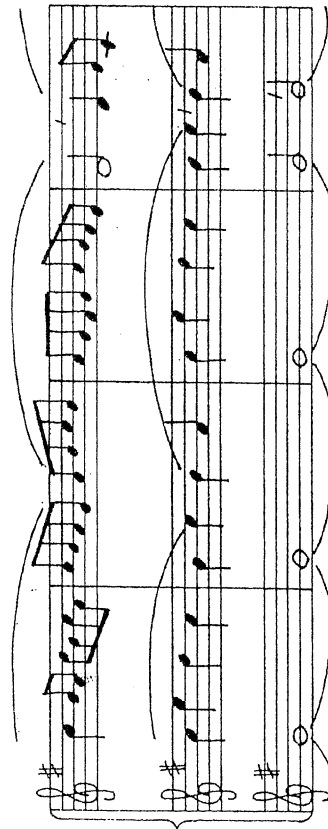
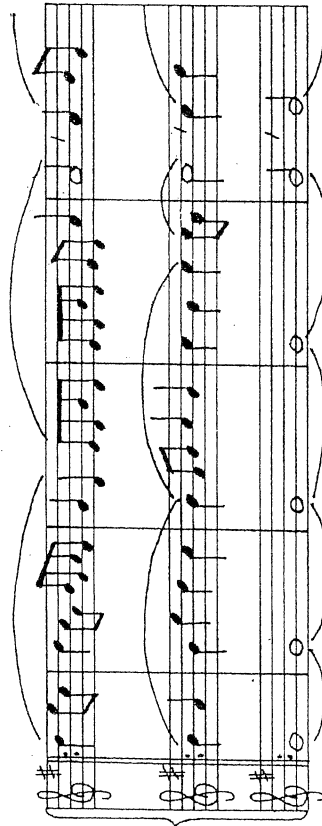
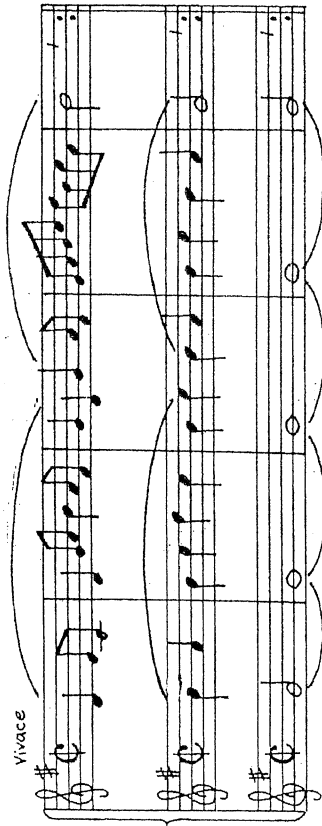
Komorní: Hudební obětiny, Braniborské koncerty, Suity a nedokončené Uměňf fugy

Četba: P. Pražák: Malá preludia

J. S. Bach

Píseň o dýmce

2. Kuřák si dýmku zapaluje,
z rozkoší z ní si nasává,
obláček dýmu vánkem pluje,
popel pak v dýmce zůstává.
Podobně v chvíli jediné
lidská se sláva rozplyne.
3. Takto se s dýmku věci mají
a v tom je vážnost kuřáků.
Mýšlenky moudré napadají
při každém doušku tabáku.
Paměťtiv jsem těch vzácných rad,
proto svou dýmku mám tak rád.

Poslech:

*Konzert d-moll pro dvoje housle a orchestr**Tokáta a fuga d-moll**Partita diverse sopra: O Gott, du fromer Gott!**Temperovaný klavír**1. Preludium a fuga C dur**1. Braniborský koncert**Air, pro housle a klavír***Georg Friedrich Händel (1685 - 1759)**

Narodil se v Halle nad Sálou, kde byl jeho otec lékařem. Hudební nadání se u něj projevilo již v dětství, ale otec si přál, aby se věnoval studiu práv. Brzy se však mladý Händel věnoval jen hudbě. Po krátkém pobytu v Itálii a Německu se v roce 1712 odebral do Anglie, které pak věnoval všechnu svou tvorbu.

Zprvu komponoval opery a instrumentální díla. Později, bezmála v šedesáti letech, počal skládat *oratoria* (*oratorium* je vlastně opera prováděná jen koncertně).

Händel a *Bach*, ač současníci, se nikdy v životě nesešli. Hudba Händlova je velkolepá a působivá.

Poslech: árie z opery Xerxes (Largo)
Vodní hudba
Sarabanda (s variacemi)

Dílo:

Oratoria: Mesiáš, Izrael v Egyptě, Samson, Juda Makabejský, Belsazar,
Šalamoun

Opery: Almira, Nero, Agripina, Giulio Cesare, Rodrigi, ...

Oslavné skladby: Te Deum na oslavu míru utrechtského, Te Deum
dettingenské.

Instrumentální: Concerti grossi, 20 varhanních koncertů, sonáty, suity, ...

G. F. Händel

Ciacone

KVĚTEN

Vývoj opery

Opera je hudebně-dramatické dílo. Mívá, stejně jako činohra, 3 až 4 dějství. Zahajuje ji předehra, jsou v ní recitativy, árie, dueta, ansámbl, sbory a balet. Podle obsahu dělíme opery na:

1. vážné (opera seria) - Verdi: *Aida*
2. komické (opera buffa) - Rossini: *Lazebník sevílský*
3. vážné s komickou vložkou (opera semiseria) - Smetana: *Prodaná nevěsta*
4. hudební dramata - Wagner: *Parsifal*

Opera vznikla někdy kolem roku 1600 ve Florencii. Než dostala dnešní podobu, prošla dlouhým a složitým vývojem. Největší brzdou operního vývoje byly t. zv. "italské manýry" - zlozvyky pěvců, kteří předváděli své pěvecké umění na úkor dramatického děje.

První operní reformu směrem k dramatické pravdivosti provedl Christoph Willibald Gluck (1714 - 1784). Druhou, ještě radikálnější, uskutečnil Richard Wagner (1813 - 1883) svým "Gesamtkunstwerkem" - byl sám autorem veškeré práce kolem realizace operního představení (napsal libreto, komponoval hudbu, nastudoval a dirigoval, režíroval, navrhl scénu i kostýmy).

Itálie

G. Rossini - tvůrce asi čtyřiceti oper, z nichž nejoblíbenější je komická opera *Lazebník sevílský*,
V. Bellini, G. Donizetti, G. Verdi, G. Puccini - *Bohéma*

Německo

C. M. Weber - *Čarostřelec*, G. A. Lortzing - *Car a tesař*, Ch. W. Gluck - *Orfeus*, W. A. Mozart - *Figarova svatba*, Dom Giovanni, *Kouzelná flétna*,
L. van Beethoven - *Fidelio*, R. Wagner

Francie

Charles Gounod - *Faust a Markétka*, G. Bizet - *Carmen*

Rusko

M. I. Glinka - *Ivan Susanin*, *Ruslan a Ludmila*, A. P. Borodin - *Kníže Igor*,
M. P. Musorgskij - *Boris Godunov*, P. I. Čajkovskij - *Evžen Oněgin*

Čechy

Fr. Škroup - *Dráteník*, Oldřich a Božena, *Libušin snatek*, B. Smetana - *Prodaná nevěsta*, *Dalibor*, *Hubička*, *Libuše*, A. Dvořák - *Rusalka*, *Jakobín*,
Čert a Káča, L. Janáček - *Příběhy Lišky Bystroušky*, *Káťa Kabanová*, *Její pastorkyňa*, B. Martinů - *Řecké pašije*, *Veselohra na mostě*, *Julietta*

Slovensko

J. L. Bella - *Kováč Wieland*, E. Suchoň - *Krútnava*, J. Cikker - *Jánošík*

20. století

C. Debussy - *Peleas a Melisandra*, M. Ravel - *Dítě a kouzla*, *Matka husa*,
R. Straus - *Salome*, *Růžový kavalír*, I. Stravinskij - *Život prostopášníka*,
S. Prokofjev - *Vojna a mír*, A. Berg - *Vojcek*, G. Gershwin - *Porgy a Bess*

Poslech:

W. A. Mozart: *Don Giovanni*, *Šampaňská árie*
G. Rossini: *Lazebník sevílský*, *předehra*, *vstupní árie Figara*
G. Bizet: *Carmen*, *Habanera*, *árie Toreadora*
A. P. Borodin: *Kníže Igor*, *árie Igora o svobodě*,
Polovecké tance
P. I. Čajkovskij: *Evžen Oněgin*, *dopisová scéna*, *árie Triqueta*
B. Smetana: *Hubička*, *skrývání píseň*, *Dalibor*, *Když Zdeněk mřel*, *Ha, kým to kouzlem*
L. Janáček: *Příhody Lišky Bystroušky*, *Vzpomínání revírníků*
G. Gershwin: *Porgy a Bess*, *ukolébavka*

Richard Wagner (1813 - 1883)

Narodil se 22. května 1813 v Lipsku, zemřel v Benátkách 13. února 1883. Pocházel z hereckého prostředí. Hudebního vzdělání se mu dostalo u svatotomášského kantora Thomase Weidlinga v Lipsku. Jeho nejmilejšími skladateli byli Weber a Beethoven. Působil v mnoha městech jako operní dirigent a tím získal mnohé divadelní zkušenosti. V roce 1848 se zúčastnil revoluce a byl vypovězen z vlasti. Přesto byl později politicky velmi konzervativní.

Ve svých prvních operách vycházel z německé tradice (*Rienzi*, *Bludný Holanďan*, *Tanhäuser*, *Lohengrin*, *Mistři pěvci norimbersí*). V pozdějších operách již důsledně prosazoval svoji velkolepou reformu (*Tristan a Izolda*, *Parsifal*, hudebně-dramatická tetralogie *Prsten Nibelungův* - 1. *Rýnské zlato*, 2. *Valkýra*, 3. *Siegfried*, 4. *Soumrak bohů*).

Hudební projev jeho reformy spočíval v nepřerušném hudebním proudu, bez uzavřených čísel - árií. Vstup jednotlivých osob byl ohlašován t. zv. "příznačným motivem" v orchestru. V jeho divadle bylo zakázáno tleskat uprostřed představení za zdařilý pěvecký výkon. To proto, aby nebyl přerušena dramatický děj. Realizaci "Gesamtkunstwerku" mu umožnil král Ludvík Bavorský tím, že mu postavil v bavorském Bayreuthu operní divadlo zcela podle jeho představy. Tam se každoročně scházejí nejlepší pěvci z celého světa a provádějí jeho opery.

Poslech: *Bludný Holanďan*, *balada Seny Tanhäuser*, *předehra a sbor poutníků Lohengrin*, *svadební pochod Tristan a Izolda*, *velká scéna Tristana a Izoldy*

Četba: P. Pražák: *Malá preludia*

Giuseppe Verdi (1813 - 1901)

Narodil se 10. října 1813 v Roncolle u Parmy, zemřel 27. ledna 1901 v Miláně. Vyrůstal ve velké bídě. Jeho hudební talent byl pryč v mládí tak sporný, že jej nepřijali na konzervatoř. A přece se ve 26 letech dostal se svou první operou přímo do milánské opery "La Scala". S druhou operou už takové štěstí neměl. V té době jej krutě pronásledovalo neštěstí. Během několika dní mu zemřely dvě děti a manželka. Třetí opera *Nabucco*, ve které se bouří židovští otroci v babylonském zajetí, měla fantastický úspěch. Itálie tehdy žila v podruží Rakouska a tato opera zvedla bojovou morálku. Verdi se stává symbolem boje za osvobození a sjednocení Itálie.

Verdiho italská melodika zní vítězně ze všech operních jevišť světa. Někdy se Verdimu vytýkají příliš jednoduché doprovody, ale jeho nádherná melodika snese i to. Verdi bývá někdy stavěn do protikladu vůči Wagnerovi, ale oba Mistři přinášejí navzájem neporovnatelné hodnoty.

Četba: F. Werfel: *Verdi*

Některé Verdiho opery:

Nabucco - babylonský král Nabuchodonosor a židovští otroci

Rigoletto - dramatický příběh šaška Rigoletta, jeho dcery a vévody mantovského

Trubadúr - romantický příběh ztraceného syna hraběte Luny

Traviata - milostný příběh podle knihy Alexandra Dumase *Dáma s kamelíemi*

Don Carlos - hrdinný příběh španělského prince, podle dramatu Fr. Schillera

Aida - příběh etiopské otrokyně Aidy v egyptském zajetí a její láska k vojvodci Radamovi

Othello - o lásce černého velitele benátských vojsk ke krásné Desdemone

Falstaf - Shakespearova taškařice břichatého rytíře Falstafa

Další opery: *Ernani*, *Sicilské nešpony*, *Maškarní ples*, *Síla osudu*, *Simone Bocanegra*, *Luisa Müllerová* a j.

Nabucco, sbor Židů a proroci Zachariášovo

Rigoletto, obě árie Vévody

Don Carlos, árie krále Filipa - Nebyla nikdy mou

Aida, slavnostní pochod, árie Radama - Božská Aida, árie

Aidy u Nilu

ČERVEN

Valčík na rozloučenou

Handwritten musical score for a song. The score is written on ten staves, each with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The time signature is 4/4. The lyrics are in Czech. The score includes various musical notations such as notes, rests, and bar lines. The lyrics are: Kon-čí ten čas, jež byl pl-ný nejh-
čích ho-čí a dní — pos-lou-chej jak ti- chý val-čík haroz-
lou - če-nou nám zní. Den kon-čí nám a my jdem všíř tiž-
ké - mu lou-če-ní — a blízko kou-zei- ný val-čík na roz-
lou - če-nou nám zní. Ach, zas valčík tančíme spolu, však
F - F+ D7 g - C7 g D7 g C7 a C7 d C7
divně nám zní tento - krát. A přec stopy našeho bolu, ty
d d C7 C7 al Fine
nesmí na nás bůti znát...

Snad už máte po svém absolventském vystoupení, možná vás teprve čeká. Nedostanete známku z vědomostí, ale z lásky k muzice. Někteří končí te studium ZUŠ v 1. cyklu. Vám tedy přejeme, ať vás hudba provází životem a těší vás.

Zahraňte a zazpívejte si Valčík na rozloučenou a nezapoměňte ...

OBSAH

Rozdělení umění	2
Rozdělení hudby	2
Obory hudební vědy	2
Hudební slyšení	3
Ladění čisté a temperované	3
Alikvotní tóny	5
Homofonie a polyfonie	6
Kontrapunktické formy, imitace, kánon, fuga	6
Kontrapunktické slohy	8
Stará taneční suita	8
Úvod do harmonie	9
Opakování učiva 1. pololetí	13
Přehled hudebních slohů	14
Románský sloh	14
Gotický sloh	14
Renesanční sloh	15
Barokní sloh	17
Videňský hudební klasicismus	18
Česká hudební emigrace	18
Romantismus	19
Impresionismus	21
Expresionismus	22
Současnost - moderna	23
J. S. Bach	24
G. F. Händel	27
Vývoj opery	30
R. Wagner	32
G. Verdi	33
Vaičík na rozloučenou	35